

عنوان

۱ راهکارهای ترویج الگوی معنوی در کودکان

سوالات فرعی :

(۱) برای انتخاب الگویی مناسب برای فرزندان چه راهکارهایی باید انجام داد.

(۲) تاثیر محیط بر تربیت فرزند به چه صورت می باشد.

استاد راهنما : ام البنین کوهستانی، افسانه پیری

مولفین : زینب بامری، اسما سارانی، فاطمه هراتی، فاطمه سرگلزایی^۲

چکیده

توجه به بعد روحاني انساني وتلاش درجهت شکوفا شدن آن مقوله يي است که با عنوان معنويت از آن ياد ميگردد. رشد وپرورش و معنويت انساني و اسلامي بخصوص در دوران کودکي، آنهم در دنيايي که طوفان فناوري، ارتباطات، آسيب ها وموانع موجود از هر سو کودک را تهديد ميکند، شرط تحقق سلامت رواني است.

اين مقاله با هدف دستيابي به الگوي مطلوب تربيت ديني کودکان وتشریح وتبيين اهداف و اصول تربيت معنوي ومولفه هاي آن به روش توصيفي وتحليلي از منابع مختلف، براي رهيافت تربيت معنوي براساس آموزه هاي قرآني وديني استفاده شد. اين بررسي نشان داد در تربيت معنوي کودکان نمي توان از يك شيوه يکسان آموزش استفاده کرد. همچنين، در کنار تربيت ديني خانواده ها در برنامه هاي درسي مدارس تربيت معنوي در حيطه هاي مختلف بايد مورد توجه جدي قرار گيرد ودر اين راستا توجه به جنسيت وسن کودکان نقش مهم دارد. سبک زندگي اسلامي در مقياس با دیدگاه جامعه شناسان و روان شناسان از جامعيت بيشتري برخوردار است در اين بين يکي از ابعاد سبک زندگي پيشوايان معصوم عليهم السلام در تربيت کودکان است،

در سبک تربيتي پيشوايان معصوم عليهم السلام قبل از تولد فرزندان به اموري همانند انتخاب همسر و مادري شايسته، تغذيه حلال و رعايت آداب اسلامي در مباشرت و بعد از تولد براي رشد جسماني، عاطفي، عقلاني و... به اموري چون تغذيه کودک بويژه شير مادر، عقيقه کردن، گفتن اذان و اقامه در گوش چپ و راست، انتخاب نام نيك و زيبا، تراشيدن سر و صدقه دادن به اندازه موهاي تراشيده، دعا، محبت و مهرورزي، آموزش فرزندان، آموزش احکام دين، رعايت عدالت و پرهيز از تبغيض توجه شده است.

مقدمه

تربیت عبادی در اسلام جایگاه والایی دارد اهمیت این امر موجب شده تا در آموزه‌های اسلامی عبادت و معنویت، توجه ویژه یابد در بایستگی تربیت عبادی، همین بس که خداوند هدف از خلقت انسان و جن و عبودیت و بندگی بیان کرده است صاحبان اندیشه نیز توجه ویژه‌ای به این امر داشتند پیش از آنکه سقراط را محاکمه کنند از وی پرسیدند بزرگ‌ترین آرزویی که در دلداری چیست؟ پاسخ داد: «بزرگ‌ترین آرزوی من، این است که به بالاترین مکان آتن صعود کنم و با صدای بلند به مردم بگویم: ای دوستان! چرا با این حرص و ولع، بهترین و عزیزترین سال‌های زندگی خود را به جمع‌آوری ثروت و سیم و طلا می‌گذرانید، درحالی‌که آن‌گونه باید و شاید در تعلیم و تربیت اطفال تان که مجبور خواهید شد ثروت خود را برای آن‌ها باقی بگذارید، همت نمی‌گذارید؟»

با توجه به اهمیت عبادت، روشن است که خانواده بویژه والدین، باید با شناخت درست امور عبادی و معنوی، زمینه‌های رشد معنوی فرزندان خود را فراهم کنند

خانواده می‌تواند با انتخاب راهکارهایی روش‌مند و مفید معنویت و در فرزندان خود نهادی نهادینه کند در نوشته پیش رو به مهم‌ترین راهکارهای تربیت عبادی و معنوی فرزندان اشاره شده است

از شگفتی‌های دنیای کودکان، دنیای مذهبی، ایمان و اعتقاد آن‌ها کودک فطرتاً خدایی است شکی نیست که معنی و مفهوم مذهب و تعالیم دینی دربرگیرنده همه جوانب حیات انسان است ولی کودک از مذهب آن چیز را می‌پذیرد که متناسب با خواسته‌های او و مبتنی بر مشاهدات، تجارب و یافته‌های شخصی اوست به تدریج رشد کودک بیشتر می‌شود با آگاهی‌هایی پیدا می‌کند دامنه ارتباط او با مذهب بیشتر شده و موجبات پیدایش حالاتی در کودک می‌شود که می‌توان آن را حالات مذهبی خواند حالاتی که تجلیات آن حتی در سن ۷ یا ۸ سالگی و در مواردی هم در سنین کمتر دیده می‌شود

آغاز پیدایش به خصوص مذهبی در کودکان معمولاً مربوط به ماه‌های قبل از ۴ سالگی و حتی در برخی از کودکان از سنین ۲ یا ۳ سالگی هم دیده می‌شود که با افزایش سن، این حس علنی می‌شود و در سن ۶ سالگی به‌وضوح تظاهرات مذهبی در کودکان را می‌توان مشاهده کرد اما برای تربیت معنوی کودک و والدین قبل از تولد کودک بایستی زمینه‌ساز این مسئله شوند

انتخاب همسر یکی از نکات مهمی است که در اسلام به آن تاکید ویژه‌ای شده است، رعایت نکاتی در انعقاد نطفه، آداب مباشرت و مراقبت‌های هنگام بارداری و غیره زمینه‌سازی در امر تربیت معنوی کودک است اما در کنار این زمینه‌سازی برای امر تربیت قبل از تولد تا مراحل رشد، چه راهکارهایی را برای تحقق تربیت معنوی کودک می‌توان پیشنهاد داد؟

سبک زندگی پیشوایان معصوم علیهم السلام در تربیت فرزندان قبل از تولد

اگر بخواهیم صفاتی چون اخلاق نیکو، حلم، بردباری، هوشمندی و زیرکی، پاکی و صفای باطن، سلامت روانی، سلامت جسمانی و زیبایی را در فرزندانمان ایجاد کنیم، باید قبل از تولد، آنها را مدنظر بگیریم هر یک از صفات یادشده که منشاء به وجود آمدن نگرش‌های کلی حاکم بر سبک زندگی فرد است، ریشه در خانواده و ویژگی‌های ارثی انسان دارد

در برخی از روایات، ولادت امام معصوم علیهم السلام از والدین و اجداد کریم و شریف‌شان به‌عنوان یکی از نشانه‌های بزرگواری آنها بیان شده است پیامبر ص فرمودند:

«خداوند ذریه پیغمبران را در سال به خودشان قرار داده ولی نسل مرا در صلب علی علیه السلام مقرر فرمود، پس من پدر اولاد فاطمه هستم خدا مقدر کرده بود که پیشوایان دین و خلفای پیامبر ص از نسل پاک زهرا سلام‌الله‌علیها به وجود آیند»

و نیز در زیارت وارث خطابه امام حسین علیه السلام آمده است:

«اشهد انک کنت نورا فی اصلاّب شامخه والارحام المطهره، گواهی می‌دهم که شما (قبل از ولادت) همانند نوری در صلب پدران شریف و مادران پاک که تان بودید و از این مسیر نورانی تولد یافتی»^۳

از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در تربیت کودک، انتخاب همسر شایسته است که پیشوایان معصوم ع هم خود در انتخاب همسر توجه داشتند و هم به دیگران در این باره سفارش می‌کردند، همانند ازدواج حضرت علی ع با حضرت فاطمه سلام‌الله‌علیها و ازدواج علی علیه السلام با ام‌البنین بعد از وفات حضرت زهرا سلام‌الله‌علیها که نزد برادر خویش عقیل که در علم انساب و شناخت قبایل عرب سرآمد بود، رفت و از او می‌خواهد همسری برایش بجوید که از شجاعان زاده شده باشد تا فرزند شجاع و دلیر برایش بیاورد عقیل با بررسی و جستجو در قبایل عرب سرانجام ام‌البنین از قبیله

^۳ قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان، زیارت وارث

وَأَذْكُرَنَّ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُمْ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا

[ای همسران پیامبر !] و آنچه را از آیات خدا و حکمت در خانه های شما می خوانند به یاد داشته باشید ؛ یقیناً خدا لطیف و آگاه است ^{۱۳}.(۳۴) چنانچه خانه محلی برای بندگی و ذکر حق واقع شود، خداوند آن را رفیع و عظیم می گرداند

خداوند با یادآوری این نکته می فرماید النور

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ

[این نور] در خانه هایی است که خدا اذن داده [شأن و منزلت و قدر و عظمت آنها] رفعت یابند و نامش در آنها ذکر شود ، همواره در آن خانه ها صبح و شام او را تسبیح می گویند .(۳۶)» ^{۱۴}

علامه طباطبائی ره در تبیین این آیه می گوید:

«علت رفعت این خانه ها به خاطر آنست که در آنها نام خدا برده می شد و چون از سیاق برمی آید که این ذکر نام خدا، استمرار است، بنابراین معنا این می شود که اهل این خانه ها همواره نام خدا را می برند و در نتیجه قدر و منزلت آن خانه ها بزرگ و رفیع می شود.» بنابراین این حیطة خان، مناسب ترین محل برای ذکر و یاد خداوند است و از این جد خانه می تواند مکتب سازنده ای برای تربیت انسان های با ارزش و مطیع حق باشد که اعضای آن مدارج عبودیت و بندگی را بپیمایند

۳. ایجاد فضایی مناسب برای آشنایی فرزندان با احکام و آداب دینی

با توجه به تأثیرگذاری والدین در ارتباط با تربیت کودک و با توجه به این که خانواده اولین نهادی است که سنگ بنای تربیت و آموزش فرزندان در آن پایه گذاری می شود، بنابراین ضروری است تا در این نهاد زمینه های لازم برای آموزش احکام و آداب اسلامی فرزندان فراهم شود

اگر چه انجام تکالیف دینی توسط فرزندان، متوقف بر رسیدن زمان مشخصی برای سن تکلیف آنان است اما بهتر است خانواده آموزش احکام و آداب دینی را پیش از سن تکلیف آغاز کنند و در برخی موارد از آنان بخواهند بعضی عبادات چون نماز را به صورت تمرینی انجام دهند این امر همواره مورد تاکید ائمه ع بوده و در سیره تربیتی آن بزرگواران مورد توجه قرار گرفته است. آنان فرزندان خویش را در سنین کودکی و پیش از سن تکلیف به نماز و برخی دیگر از عبادات، وادار می کردند.

13 الاحزاب آیه ۳۴

14 سوره نور آیه ۳۶

امام صادق علیه‌السلام در این زمینه می‌فرمایند: «ما کودکان خود را از سن پنج‌سالگی به نماز، وامی‌داریم، شما نیز کودکان خود را از سن ۷ سالگی، به نماز وادارید. ما کودکان خود را از سن ۷ سالگی به روزه گرفتن به مقداری که طاقت دارند وامی‌داریم و هنگامی که عطش بر آن‌ها غلبه کرد افطار می‌کنند، شما هم کودکان خود را از کودکی به روزه گرفتن امر کنید به مقداری که طاقت دارند...» البته لازم است که به توان و ظرفیت کودک در این زمینه توجه شود و این آموزش‌ها و درخواست انجام تکالیف، با رفق و مدارا و سهل‌گیری همراه باشد. بنابراین می‌توان گفت یکی از وظایف بسیار ویژه والدین در تربیت دینی فرزندان بید بر توجه جدی آنان به آموزش احکام دینی و آداب اسلامی کودکان است. پدر و مادر باید با ایجاد فضایی مناسب در محیط خانه و با بیان حکمت و فلسفه عبادت برای کودکان، آنان را با روح عبادت و پرستش آشنا کنند و آتش عبادت و بندگی را در آنان تحریک کنند.

متأسفانه در عصر حاضر برخی پدر و مادرها، به تعلیم آموزه‌های دینی فرزندان خویش اهمیت نمی‌دهند و برای یادگیری رایانه و مانند آن، برای کودکان و نوجوانان خویش هزینه بسیاری می‌کنند، اما نسبت به نهادهای سازماری معارف دینی و شناخت احکام دین کم توجه یا بی‌تفاوت می‌باشند.

نتیجه‌گیری

۱. سبک زندگی اسلامی در مقیاس با دیدگاه‌ها جامعه‌شناسان و روان‌شناسان کامل‌تر و جامع‌تر بوده و آنان فقط به ۱ بعد از ابعاد زندگی انسان توجه کرده‌اند، ولی در اسلام به تمامی ابعاد و با پشتوانه امور اعتقادی و بینش‌ها توجه شده است و آن عبارت است از شیوه شیوه‌ای در زندگی که انسان با تکیه بر نظام ارزشی و مبانی اعتقادی خود در زندگی فردی و اجتماعی برای ایجاد ارتباط با محیط و جامعه و همچنین برای پاسخ به خواسته‌ها و تأمین نیازهایش به کار می‌گیرد

۲ سبک زندگی پیشوایان معصوم علیهم‌السلام در تربیت فرزند قبل از تولد این است که به اموری همانند انتخاب همسر و مادر مناسب برای فرزندان، تغذیه حلال،... برای داشتن فرزند سالم، قوی، شجاع و صالح توجه داشتند

۳. سبک زندگی پیشوایان معصوم علیهم‌السلام در تربیت فرزندان در روزهای آغازین تولد این بوده که به اموری همانند تغذیه مناسب مخصوصاً شیر مادر، اهتمام داشتند و آن را کامل‌ترین غذا برای رشد جسمانی و برطرف کردن نیازهای جسمانی و عاطفی نوزاد می‌دانستند

۴ پیشوایان معصوم ع در روزهای آغازین تولد به سنت‌ها و عوامل معنوی تا روز هفتم عمل می‌کردند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از گفتن اذان در گوش راست و اقامه در گوش چپ، نام نیکو، عقیده کردن، تراشیدن سر نوزاد با صدقه دادن برای او، دعا کردن در حق او و غیره

۵. یکی از مهم‌ترین نیازهای انسان، نیاز به محبت است سبک زندگی پیشوایان معصوم ع، نشان‌دهنده توجه ویژه مکتب تربیتی اهل‌بیت علیهم‌السلام به این نیاز اساسی است. پیامبر ص و فرزندان خود، کودکان اصحاب و مسلمانان و حتی غیرمسلمانان محبت داشت و در این خصوص به دیگران سفارش می‌کرد

۶ بازی، نیاز طبیعی برای کودک است و بدون آن رشد نخواهد داشت. پیشوایان معصوم ع در زندگی خود به این نیاز طبیعی کودکان توجه داشتند، افزون بر این‌که

کودکان را در بازی کردن در دوران کودکی آزاد می‌گذاشتند و خودشان با آنها بازی می‌کردند

۷ در مکتب تربیتی اهل بیت علیهم السلام بهترین فصل آموزش و پرورش دوران کودکی است به همین دلیل، پیشوایان معصوم علیهم السلام در سبک تربیتی خویش به این موضوع بسیار توجه داشتند

منابع

۱ قرآن کریم.

۲ نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم: مؤسس فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیهم السلام، ۱۳۸۳

۳ آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، قم دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۶

۴. ابن سعد، محمد، طبقات الکبری، بیروت: در صادر، ۱۴۰۵ ق

۵ ابن هیون نعمان بن محمد مغربی دائم الاسلام، قوم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۳۸۵

۶. اولی، ابوالحسن، علی بن عیسی، کشف الغمه فی معرفت الائم، بیروت: و، ۱۴۰۵

۷. امینی، ابراهیم، بانوی نمونه اسلام سلام الله علیها، قم: انتشارات شفق ۱۳۷۸

۸ خاری، محمد بن اسماعیل، از صحیح، بیروت: دارالفقه، ۱۴۰۰ ۱ ق

۹. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۹ ق

۱۰. حسینی زادفیلیم گل سیدعلی، سیره تربیتی پیامبر ص و اهل بیت علیهم السلام در تربیت فرزند، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ دهم، ۱۳۹۰

۱۱. دشتی، محمد، نهج الحیات، فرهنگ سخنان فاطمه سلام الله علیها، قم: مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیه السلام، ۱۳۷۲

۱۲: سالاری فر، محمدرضا، خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰

۱۳ صدوق، محمد بن علی، من لایحضر الفقیه، بیروت دارالاضواء، ۱۴۱۳

۱۴ طباطبائی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، بی تا

پونزده طبرسی، فضل بن شاذان، مجمع البیان، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۷۲